

PB - 01571

پایان نامه دوره عمومی
(سطح دو)

عنوان:

ویژگی های شفاعت کنندگان و شفاعت شوندگان

مرکز حفظ و نگهداری

پایان نامه ها و پروپوزس های قرآنی
حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای محسن ادیب بهروز

موسسه معارف اسلامی امام رضا (ع)

پژوهشگر:

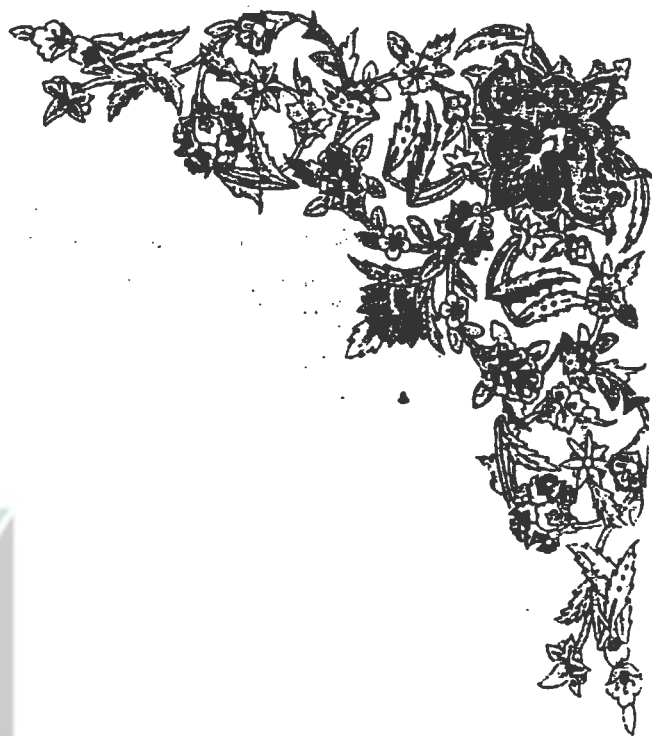
شهین خوانیکی

برنامه غیر حضوری

کد تحصیلی: ۱۱۳۳

طبق حقوق مؤلفین کلیه حقوق این پانیز ۱۳۸۲ فوط و موبوط به مؤلف آن می باشد

هرگونه استفاده از مطالب منوط به کسب اجازه از مؤلف می باشد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

آدرس: قم، بلوار شهید مطهری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

فهرست مطالب

عناوین..... صفحات

۱	چکیده
۳	مقدمه

فصل اول - کلیات

۱۵	الف - مفاهیم و اقسام شفاعت :
۱۰	۱ - شفاعت از نظر لغوی
۱۱	۲ - شفاعت در عرف
۱۲	۳ - شفاعت اصطلاحی
۱۴	۴ - شفاعت سیئه و حسنه
۱۷	۵ - شفاعت تکوینی و تشریحی
۱۸	ب - شفاعت در قرآن و حدیث:
۱۸	۱ - تقسیم بندی آیات مربوط به شفاعت
۳۱	۲ - دسته بندی روایات مربوط به شفاعت
۳۵	ج - اهمیت و آثار شفاعت

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

فهرست مطالب

عناوین.....صفحات

- فصل دوم - ویژگیهای شفاعت کنندگان در برخی از آیات و روایات ۳۹
- شرایط شفاعت و شفاعت کنندگان در بیان برخی از آیات قرآن ۴۰
- شفاعت کنندگان در بیان برخی احادیث ۴۳
- ۱ - قرآن کریم ۴۳
- ۲ - پیامبر اکرم (ص) ۴۳
- ۳ - ائمه معصومین و حضرت زهرا (علیهم السلام) ۴۵
- ۴ - سایر پیامبران ۴۸
- ۵ - فرشتگان ۴۹
- ۶ - مؤمنان، صالحان، شهیدان، شیعیان ۵۱
- ۷ - علمای دین ۵۴
- ۸ - متعلمین و قاریان قرآن ۵۵
- ۹ - عبادات و اعمال صالح: ۵۷
- الف) بندگی خداوند ۵۷
- ب) توبه ۵۷
- ج) روزه ۵۸
- د) ذکر صلوات ۵۸
- ۱۰ - فضل و کرم خداوند ۵۹

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

فهرست مطالب

عناوین.....صفحات

فصل سوم - ویژگیهای شفاعت شوندهگان و محرومان از شفاعت در برخی آیات و روایات ... ۶۱

بخش اول - اشخاص و گروههای مشمول شفاعت:..... ۶۹

۱ - موحدان ۶۹

۲ - عاملان به وظایف و مسئولیتهای دینی ۷۰

۳ - دوستان، احترام کنندگان و شیعیان خاندان پیامبر (ص) ۷۱

۴ - همجایگان، دوستان، آشنایان و خدمت کنندگان به مؤمنان ۷۳

۵ - اهل گذشت و صابرین ۷۴

بخش دوم - گروهها و اشخاصی که مشمول شفاعت واقع نمی شوند ... ۷۵

۱ - کافر، مشرک، منافق ۷۵

۲ - ستمگر ۷۷

۳ - دشمنان و آزار دهندگان خاندان رسالت ۷۸

۴ - بی اعتقادان به شفاعت ۷۹

۵ - سبک شمارندگان نماز ۷۹

نتیجه گیری ۸۰

فهرست منابع ۸۵

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

چکیده

اهمیت مسئله شفاعت و مشخص شدن چهره اصلی و بی پیرایه این امر از تحریفات، خرافات و شبهات و روشن شدن تأثیرات ارزشمند دنیوی و اخروی این عنصر سازنده تربیتی، انگیزه اصلی انجام این پژوهش می باشد.

مقدمتاً کلیات موضوع شفاعت در فصل اول با توضیحاتی در زمینه مفاهیم و معانی این واژه از نظر لغوی، اصطلاحی و عرفی به همراه اقسام شفاعت مثل شفاعت حسنه و سیئه آمده است، سپس به جایگاه اساسی شفاعت در آیه قرآن و احادیث در قالب دسته بندی آیات و روایات مربوطه پرداخته شده و بعد از آن، اهمیت و ثار و نتایج ارزشمند شفاعت مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل دوم، به ویژگیهای شفاعت کنندگان در بیان قرآن و احادیث، اشاره شده و از شافعانی همانند: قرآن، پیامبران و امامان، فرشتگان، مؤمنان و شهیدان و عالمان و عبادات و اعمال صالح و بالاخره فضل و کرم خداوند، یاد گردیده است. در این مباحث بر این نکته اساسی تأکید شده که تمام شافعان، فقط به اذن و رضایت خداوند، مجاز به شفاعت از گنهکاران واجد شرایط می باشند.

فصل سوم که همانند فصل دوم موضوع اصلی این پژوهش است، ویژگیهای شفاعت شوندگان را در دو بخش مورد بحث و بررسی قرار داده است:

- اشخاص و گروههای مشمول شفاعت، همانند موحدان، عاملان به وظایف و مسئولیتهای دینی، دوستداران و شیعیان خاندان پیامبر (ص)، خادمین مؤمنان، اهل گذشت و صابران.

- گروهها و افراد محروم از شفاعت، همچون کافران، مشرکان، منافقان، ستمگران، بی اعتقادان به شفاعت و سبک شمارندگان نماز.

در این پژوهش، سعی شده است از منابع معتبر و اصلی شیعه و اهل سنت و چندین تفسیر قرآن کریم، استفاده گردد، تا به مفهوم عمیق و سازنده شفاعت بهتر دسترسی پیدا شود و معلوم شود که در حقیقت، شفاعت بهره مندی از فیض گسترده و مغفرت وسیع الهی است که توسط لولیا الهی و شافعان روز جزا با اذن خدا و نسبت به واجدین شرایطی که مورد رضایت خدا باشند تعلق می گیرد و برای گنجهکاران موجب تخفیف مجازات و برای نیکوکاران سبب ازتقاء می گردد.

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

مقدمه

حمد و سپاس خداوندی را سزااست که همه گویندگان از مدح و ثنای او عاجزند و شمارندگان و حسابگران از شمارش نعمتها و بخششهای او درمانده و کوشش کنندگان نمی‌توانند حق نعمتهای او را ادا کنند.

سلام و درود بی پایان خداوند بر رسول گرامی اسلام حضرت محمدبن عبدالله که مشعل هدایت و رستگاری را برافروخت تا درماندگان و ره گم کردگان از ضلالت و گمراهی در امان باشند. سلام و درود بر خاندان نبوت و جایگاه رسالت، امامان و راهنمایان طریق هدایت و پرچم داران علم و تقوی و شفیعان روز جزاء، اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام که خداوند هر رجس و پلیدی را از آنان دور ساخت و پاک و منزّهشان نمود.

در این پژوهش، به حول و قوه الهی، پس از بررسی واژه شفاعت از نظر اصطلاح، عرف انواع و اقسام شفاعت از قبیل حسنه و سینه، اهمیت و ضرورت شفاعت؛ به ویژگیهای شفاعت کنندگان و شفاعت شوندگان پرداخته می‌شود و با استفاده از آیات و روایات شیعه و سنی در این زمینه، شفاعت اصیل معرفی و فواید سازنده آن بیان خواهد شد که شفاعت اصیل (حسنة) از فضل و رحمت خداوند منشأ می‌گیرد و به اذن او و با واسطه بندگان خاص او، باعث نجات مرتکبین کبائر و امیدواری به نجات آنها می‌شود و نیز باعث ترفیع درجات ابرار می‌گردد، در حالیکه در شفاعت سینه مسیر برعکس است و در نهایت باعث مأیوس شدن انسان مشرک و کافران از هر نوع نجات دهنده و موجب ایجاد احساس پوچی و سقوط در عذاب دنیوی و اخروی می‌شود.

۱ - تبیین موضوع تحقیق:

شفاعت یک اندیشه اصیل اسلامی و از مسائل درجه یک و بسیار مهم مکتب اسلام و سابقه اش به قدر سابقه آفرینش انسان است، چون و الشفع والوتر (فجر، آیه ۳).

باید دانست که این گل زیبا از دیدگاه اسلام با سایر دیدگاهها تفاوت بسیار دارد. در همه مذاهب و ادیان و مکاتب جهان به نوعی عقیده به شفاعت وجود دارد و هیچکس منکر اصل شفاعت نمی باشد. اما این گل زیبای امید در همه مذاهب با پیرایه‌هایی چون علف هرز همراه و گاه دستخوش تحریف شده است.

برای شناخت شفاعت صحیح و اصیل باید به متخصصان علوم دینی و کسانی که زبان قرآن را به خوبی دوک کرده اند مراجعه نمود و حقایق را از آنان فرا گرفت. قرآن کریم اقیانوس بیکرانی است که غواصان عالی همت می طلبند تا هر کسی دل و روح و اندیشه پاک دارد به قدر همت خود ظرف خود از آن خزانه بیکران فضل و رحمت حقیقی، گوهر نور صید نموده و پرتو افشانی نماید.

در مذهب شیعه اعتقاد به شفاعت از ضروریات مذهب شمرده شده است. اهل سنت نیز بدان معتقدند گر چه در کم و کیف آن اختلاف نظرهایی وجود دارد. شفاعت از شفع به معنی جفت می باشد و منظور از آن در محاورات عرفی، این است که شخص آبرومندی، از بزرگی بنخواهد که از کیفر مجرمی درگذرد یا بر پاداش خدمتگزاری بیفزاید.

موضوع اصلی این پژوهش، ویژگیهای شفاعت کنندگان و شفاعت شوندگان است که در ابعاد مختلفی با استفاده از منابع و متون اسلامی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. اگر در زندگی پیامبران و امامان و اولیاء الهی، دقت کنیم متوجه می شویم که آن عزیزان از گناه به دور بوده‌اند. (البته ائمه طاهرین، دائماً در حال استغفار و انابه بوده‌اند تا مبادا بلغزند و یا دچار کبر و غرور شوند و از هر خطا و گناهی معصوم بوده‌اند). بجز معصومین علیهم السلام، عموم مردم به توبه احتیاج شدید دارند و همانطور که توبه اثر سازندگی و تربیتی دارد، شفاعت حسنه نیز سازنده بوده و جامعه را تطهیر و روح امید را در انسان و اجتماع زنده می کند و بک نوع مبارزه با یأس محسوب می شود و هر گز باعث جرأت بر گناه نمی گردد.

شخص ^{مؤمن} باید با الگوگیری از اسوه حسنه به امر و اذن خداوند، خود را به مقامی رفیع رساند که شفاعتگری حسنه، در مقام قرب باشد و مربی و نجات بخش شفاعت شوندگان گردد؛ اما چه فریبنده است ترئیبات ابلیس و چه سخت است استقامت و چه بسیارند تلاشگرانی که باز هم گول شیاطین و لشکریان ابلیس را می خورند و مرتکب کبائر می شوند در حالی که از آن نادمند. و نهایت سپاس خداوندی را سزااست که راه توبه را پیش روی بنده خود نهاده و شفاعت حسنه را آخرین دروازه نجات از یأس و شکست و سقوط قرار داد و با جاذبه شفاعتش دل بندگان عاصی را به خود جذب و امیدوار کرد.

شفاعت سفره بزرگ رحمت و فضل بیکران خداوند است که خواه برای ترفیع درجه و خواه برای بخشودن کبائر باشد باید بدان امیدوار بود و ظرف تحصیل آن

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

تلاشهای بی وقفه معتقدان به آن در این جهان است زیرا که دنیا مزرعه آخرت است و عدم اعتقاد به آن در این جهان باعث محرومیت از شفاعت حسنه در آخرت خواهد بود.

۲ - ضرورت و اهداف تحقیق:

گرچه عقیده به شفاعت از مسائل ضروری دین اسلام محسوب می شود و اعتقاد به شفاعت پیامبر (ص) در صدر اسلام، امری طبیعی بوده و ارتباطی با شفاعت سیئه و شرک و بت پرستی ندارد، ولی این مسئله با کج فکریهای بعضی اشخاص مثل ابن تیمیه و نیز اوهام بت پرستان و مشرکان و بعضی اشخاص خوش بین مسلمان نما، در آمیخته شده و اصل و هویت آن در پرده ابهام قرار گرفته است لذا احساس می شود که تحقیق و بررسی بیشتر این موضوع و روشن شدن ابعاد مختلف آن به منظور دستیابی به حقیقت ناب آن، نیز ضروری است.

شفاعت باید به گونه ای ترسیم گردد که توحید در خالقیت و توحید در ربوبیت و توحید در مالکیت با نفی هر گونه شرک را در برگیرد و طرح جامعی از آن ارائه شود.

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

۳ - سابقه و پیشینه تحقیق:

درباره شفاعت در تفاسیر شیعه و سنی از قدیم تا کنون مطالب زیادی نگاشته شده است و اشخاصی همچون علامه طباطبائی، صدرالمآلهین، استاد جعفر سبحانی و ... در آثار خود به طور مفصل بحث نموده اند و لطایف و ظرایفی را در باب شفاعت طرح و بحث کرده اند و تمامی مورخین اسلامی و متکلمین زحمات زیادی را در این باب متحمل شده اند. که کتاب مستقلی تحت عنوان «ویژگیهای شفاعت کنندگان و شفاعت

شوندگان» - بجز مطالبی که میان فصول کتابها و شرایط شفاعت و محرومین از شفاعت و ... بیان شده بود - به چشم نخورد، لذا تدوین مطالبی پیرامون عنوان مذکور با استفاده از همین کتابها و با استناد به آیات و روایات انجام گردید.

۴ - روش تحقیق:

روش تحقیق در این پژوهش، کتابخانه ای است و با مراجعه و مطالعه کتب معتبر شیعه و سنی و تهیه فیش از مطالب مرتبط و بررسی و تحقیق در مورد کارهای انجام شده پیرامون شفاعت (تفاسیر معتبر و آثار متکلمین همچون: انمیزان، نمونه، قمی، فرات، مجمع البیان و ...)، مطالب فصل بندی و تدوین و پس از تهیه طرح اقدام به نوشتن شده است: منابع و مآخذ مورد استفاده علاوه بر پاورقی ها، در پایان با عنوان فهرست منابع به طور کامل، پس از نتیجه گیری آمده است.

۵ - مشکلات و موانع تحقیق:

اگر چه تلاش زیادی علیرغم ضیق وقت و مشکلات دیگر - مصروف تهیه و تدوین مطالب پیرامون موضوع شفاعت و به ویژه شفاعت کنندگان و شفاعت شوندگان گردید تا ضمن تبیین مفاهیمی درباره شفاعت تکیه اصلی بر محور موضوع اصلی با استفاده از امکانات و منابع قابل دسترسی و معتبر باشد؛ در عین حال مجموعه حاضر جامع و کامل و بی نقص نبوده و امید است با اغماض بدان بنگرند.

جمع آوری مطالب و روایات مربوط به اهل سنت از کتب عربی آنها، از مشکلاتی بود که به علت عدم تسلط کامل نگارنده به زبان عربی با سختی صورت

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

گرفت. البته اشتغال بیرون از خانه، رسیدگی به فرزندان و امور زندگی و ... از دیگر مشکلات انجام این پژوهش بوده است.

به مصداق حدیث من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق، بر خود لازم می دانم، ضمن عرض ادب و احترام از استاد ارجمند جناب آقای بهروز ادیب که با راهنماییهای ارزشمند خود، نگارنده را بهره‌مند نموده‌ند کمال تشکر و امتنان را بنمایم.

امید است این تلاش ناچیز در پیشگاه با عظمت نبی مکرم اسلام (بزرگ منادی توحید و در هم کوبنده شرک) و ائمه اطهار (صلوات الله علیهم اجمعین) و بالآخر حضرت حجه بن الحسن (عج) و روح بلند و ملکوتی احیاگر اسلام ناب محمدی حضرت امام خمینی (ره) و شهداء و اولیاء و صالحین مقبول افتد.

با عشق و امید وافر به شفاعت آن عزیزان درگاه الهی.

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

فصل اول - کلیات

الف - مفاهیم و اقسام شفاعت:

۱ - شفاعت از نظر لغت

۲ - شفاعت در عرف

۳ - شفاعت اصطلاحی

۴ - شفاعت حسنه و سینه

۵ - شفاعت تکوینی و تشریحی

ب - شفاعت در قرآن و حدیث:

۱ - تقسیم بندی آیات مربوط به شفاعت

۲ - دسته بندی روایات مربوط به شفاعت

ج - اهمیت و آثار شفاعت

الف - مفاهیم و اقسام شفاعت:

۱ - شفاعت از نظر لغوی

راغب اصفهانی می‌نویسد: «الشفاعة الانضمام الی آخر ناصرأ له و سائلا عنه اکثر ما يستعمل فی انضمام من هو اعلی حرمه و مرتبه الی من هو ادنی و منه: الشفاعة فی القيامة» (ای: من انضم الی غیره و عاونه و صار شفعا له او شفيعاً فی فعل الخير و الشر فعاونه و قواه و شارکه فی نفعه و ضره و قيل: الشفاعة ههنا: ان یشرع الانسان للاخر طریق خیر او طریق شر فیقتدی به فصار كانه شفیع له) شفاعت انضمام و پیوستن چیزی به چیز دیگر است برای یاری رساندن به او و نیز خواهش کردن از او و بیشتر در مورد منضم شدن کسی که رتبه و احترام بالاتری دارد به کسی که در رتبه پائین تری قرار دارد، بکار می‌رود و از آنجمله است شفاعت در قیامت.

یعنی: کسی که به دیگری پیوسته و او را یاری رساند و برای او شفیع و کمک گردد در کار خیر باشد یا شر، پس به او کمک کرده و او را قوی و نیرومند گردانیده و در سود و زیان او مشارکت نموده است و گفته شده است شفاعت اینجا: اینست که انسان برای دیگری راه خیر یا شر را بگشاید، پس به آن اقتدا کند گویی که برای آنها شفیع و واسطه شده است.^۱

مرحوم طبرسی ذیل آیه ۸۵ سوره نساء (من یشفع شفاعة حسنه ... و من یشفع شفاعة سینه) در بحث لغت می‌نویسد: اصل الشفاعة من الشفع الذی هو ضد الوتر: اصل شفاعت از شفع می‌باشد که بر خلاف وتر است.^۲

^۱ - راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ج ۳، صص ۴۵۸-۴۵۷.

^۲ - طبرسی، مجمع البیان، ج ۳، ص ۸۳. **آدرین: قریب‌الراه، شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲**